

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

У статті розкрито зміст поняття «комунікативна компетентність», яке наведене в різних наукових джерелах, та погляд різних авторів на цю педагогічну категорію, як одну з найважливіших професійно значущих характеристик майбутнього спеціаліста. Також подане авторське визначення комунікативної компетентності.

Ключові слова: здібності, комунікативна компетенція, поняття, погляд.

Постановка проблеми. Комунікативна компетентність майбутніх фахівців сфери менеджменту є основою успішної професійної діяльності, тому вірне трактування змісту даного поняття є важливим для ефективної організації процесу професійної підготовки фахівців даної сфери.

Напрацювання у психолого-педагогічній науці є основою для дослідження проблеми формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній та пошуку шляхів ефективного її вирішення.

Комунікативна компетентність - сприймається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій особистісної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних учених проблему змісту і структури комунікативної компетентності досліджують педагоги та психологи: Н. Анікеєва, Н. Бібік, А. Богуш, О. Головка, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, М. Заброцький, В. Звягінцев, І. Зимня, В. Кан-Калик, Л. Коваль, І. Колеснікова, Ю. Крижанська, А. Маркова, Л. Петровська, Т. Симоненко, В. Третьяків, Ю. та ін.

Багато вчених розглядали комунікативну компетентність в авіації, а саме: педагогічні умови формування комунікативних умінь майбутніх пілотів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін О.В. Бородова, проблему формування комунікативної компетентності майбутніх пілотів дослідила Г. А. Пухальська, формування ключових компетентностей майбутніх фахівців з транспортних систем авіаційної галузі в процесі професійної підготовки І.В. Борець, формування професійної компетентності у майбутніх перекладачів авіаційної галузі на основі інтеграції загальноосвітніх і професійно-орієнтованих дисциплін І. А. Колодій, формування професійної культури менеджерів зовнішньоекономічної діяльності у фаховій підготовці О. М. Остапенко. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок, що проблема формування комунікативної компетенції майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності авіакомпаній лишається не дослідженою.

Тому аналіз наукових публікацій свідчить про те, що ряд вчених використовують термін «комунікативна компетенція», а визначають його як здатність людини до спілкування, а також володіння комунікативними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для ініціювання та підтримання процесу спілкування.

Мета цієї статті – розкрити поняття комунікативної компетентності у викладенні вітчизняних і зарубіжних дослідників та дати своє визначення цього поняття.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття комунікативної компетенції ввійшло у науковий обіг у 1972 р. завдяки американському лінгвісту Д. Хаймзу. Теорія була орієнтована на визначення того, що має знати мовець, аби бути компетентним у спілкуванні. Саме з 70-х рр. минулого сторіччя і розпочалися інтенсивні дослідження проблеми комунікативної компетенції.

Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performances and Instruction), компетентність – це спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і відносин, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, спрямовані на набуття певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [19, с. 1–3; 16, с. 20]. Для полегшення оцінювання компетентностей департамент пропонує виокремити із цього поняття такі індикатори, як набуті знання, вміння, навички та навчальні досягнення.

Компетентність ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не обмежується, охоплюючи особистісне ставлення людини до них, а також її досвід, який дає змогу ці знання «вплести» в те, що вона

вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, в якій вона зможе їх застосувати [9, с. 127].

У іноземній лінгводидактиці термін «комунікативна компетенція» був уперше введений до наукового обігу у 1976 році на III Конгресі Міжнародної Асоціації викладачів іноземної мови та літератури. Розглядаючи зміст цього поняття, В. Звєгінцев [12, с. 315] виходив з того, що «сама мовна компетенція не здатна забезпечити нормальне спілкування між людьми за допомогою мови. Необхідні ще якісь додаткові знання, які виявили б «правильність» поведінки людини в суспільстві. Це соціальні знання або ж соціолінгвістична компетенція, що має поза лінгвістичний характер і так само, як і мовна компетенція, може бути представлена в ідеалізованому та абстрагованому вигляді».

Більш ґрунтовне визначення комунікативної компетенції було подане М. Вятютневим [4, с.41], який розглядав її як «вибір та реалізацію програм мовної поведінки залежно від здатності людини орієнтуватись у тій чи іншій ситуації спілкування».

У 80-х роках ХХ ст. лінгвіст О. Василевич [3, с. 120] інтерпретує сутність комунікативної компетенції як сукупність конкретних умінь, необхідних членові мовної спільноти для мовленнєвих контактів з метою оволодіння мовою як навчальною дисципліною.

Поняття «комунікативна компетентність» одним із перших було використано А. А. Бодальовим і трактувалося, як здатність встановлювати і підтримувати ефективні контакти з іншими людьми при наявності внутрішніх ресурсів (знань і вмінь) [2].

Комунікативна компетентність – це сукупність вмінь та навичок, необхідних для ефективного спілкування [2].

З погляду психології комунікативна компетентність є цілісним структурним утворенням, що втілює в собі когнітивні й поведінкові елементи. До перших відносять знання відповідних засобів та їх адекватне використання, до других - психологічну адаптацію до ситуації. [1].

У соціологічній енциклопедії уточнюється, що комунікативна компетентність – це «... орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, заснована на:

- знаннях і чуттєвому досвіді індивіда;
- здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими,
- завдяки розумінню себе та інших, при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища».

В. М. Куніцина визначає комунікативну компетентність просто як «успішність спілкування» [13].

За визначенням В.І. Жукова комунікативна компетентність - це психологічна характеристика людини, як особистості, яка проявляється в його спілкуванні з людьми або «здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з людьми». До складу так званої комунікативної компетентності включається сукупність знань, вмінь і навичок, що забезпечують успішне протікання комунікативних процесів у людини [10].

С. А. Єзова розглядає комунікативну компетентність з точки зору її складових. Вона вважає, що комунікативна компетентність включає здатність людини застосовувати знання, вміння, особистісні якості:

а) у побудові та передачі повідомлення (змісту спілкування) за допомогою традиційної та віртуальної взаємодії;

б) у вибудовуванні відносин;

в) у виборі тактики поведінки;

г) у формах спілкування з партнером [8]

Таким чином, С. А. Єзова, як і багато інших авторів, вважають, що основним фактором комунікативної компетентності є комунікативні здібності.

А. Б. Добровіч [6] характеризує комунікативну компетентність як постійну готовність людини до контакту. Автор пояснює це з погляду свідомості, мислення. Здатність людини до мислення передбачає якусь діалогічність його буття, яке змушує його брати до уваги будь-яка зміна ситуації з позиції своїх підсвідомих очікувань і очікувань свого партнера по спілкуванню. Суттєвими ознаками комунікативної компетентності Ф. І. Шарков вважає «здатність до узагальнення та систематизації багатомірного сприйняття навколишнього; здатність до адекватної оцінки «статусу мови», здатність до розуміння значущої і оцінної інформації» [18, с. 101]. Комунікативна компетентність включає володіння вербальною і невербальною мовами, вмінням використовувати в процесі комунікації комунікативні кошти і будувати висловлювання відповідно до норм через важливість комунікативного коду і правила мовного етикету [18, с. 100]. Комунікативна компетентність - складовий компонент соціального статусу індивіда, за її рівнем можна діагностувати деякі ознаки соціального статусу.

Є. Ю. Генієва розуміє під комунікативною компетентністю визначені навички, що зумовлюють ефективність комунікації. Вони складаються з психологічних якостей і установок людини (здатності орієнтуватися в ситуації, прогнозувати її розвиток; здатності «адекватно оцінювати» себе і партнера; навичок «емоційного настроювання»; здатності долати психологічні бар'єри і т. ін., «здатності використовувати спеціальні системи символів, дискусивні стратегії або принципи комунікативного впливу») [5, с. 33].

Західні науковці здебільшого трактують цю категорію в широкому значенні і розуміють її як здатність взаємодіяти з людьми, досягати власних комунікативних цілей та обирати тип комунікативної поведінки під час спілкування.

Дж. Равен розглядає комунікативну компетентність як систему внутрішніх ресурсів, необхідні побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій особистісної взаємодії. Компетентність зі спілкуванням має, безсумнівно, інваріантні загальнолюдські характеристики та водночас характеристики, історично й культурно зумовлені [17].

S. Wilson та C. Sabee вважають, що комунікативна компетентність досліджується великою кількістю науковців з різних галузей у різних контекстах саме тому, що у сучасному західному суспільстві загальноприйнятими є такі переконання: а) у межах будь-якої ситуації, не все, що може бути сказане чи зроблене, є однаково компетентним; б) успіх в особистих та професійних стосунках великою мірою залежить від комунікативної компетентності; в) більшість людей виявляють некомпетентність принаймні в декількох ситуаціях, а менша кількість людей взагалі вважаються некомпетентними в багатьох ситуаціях [20].

В психологічній літературі підкреслюється роль комунікативної компетентності у ефективності спілкування [14].

Психологічно виваженим, на нашу думку, є визначення Ю. Ємельянова [7, с. 76], згідно з яким комунікативна компетентність – це досвід, що розвивається і значною мірою усвідомлюється в ході спілкування між людьми, що формується й актуалізується в умовах безпосередньої людської взаємодії.

О. Загородна [11] слушно визначає комунікативну компетентність як більш загальне поняття по відношенню до професійної комунікативної компетентності.

Під останньою авторка розуміє «сукупність лінгвістичної, фонетичної, морфологічної, синтаксичної та лексикологічної компетенцій, що визначають правила вербальної та невербальної взаємодії й соціолінгвістичної доцільності, які є необхідними та достатніми для засвоєння як вітчизняного, так і закордонного досвіду в професійній (економічній) сфері» [11, с. 30].

Комунікативна компетентність визначається як відповідне прагматичне використання соціальних знань і навичок в спілкуванні. Характеристиками комунікативної компетентності є, по-перше, відповідність поведінки контексту відношень, в якій вона виявляється. Первинний контекст здебільшого пов'язаний зі спілкуванням з присутніми людьми і виявляється в ефекті «парної розмови». По-друге, комунікативна компетентність означає, що знання правил спілкування і адаптаційні навички і гнучкість у втіленні цього знання є необхідними для досягнення ефективних відносин. По-третє, комунікативна компетентність визначається тим, що вона пов'язана з відносинами, а не з індивідами. Тобто ми говоримо про компетентні відносини і соціально умілих індивідів. Комунікативна компетентність – це здатність зберігати стосунки з бажаною визначеністю, тобто здатність уникати у стосунках ям і капканів і виправляти порушення, коли тактика уникання не спрацює.

Комунікативна компетентність, на думку М. Обозова, може бути визначеною в двох аспектах: як орієнтованість особистості в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і чуттєвому досвіді, і як здатність ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми завдяки розумінню себе та інших в умовах постійної зміни психічних станів, міжособистісних стосунків і соціальної ситуації, не можна вважати константною особистісною характеристикою і уявляти її як замкнений індивідуальний досвід. Вона змінюється в залежності від засвоєння особистістю культури суспільства, а також від розвитку і зміни самого суспільства [15, с. 191].

Первинні параметри, за якими оцінюється комунікативна компетентність, пов'язані з соціально - психологічною толерантністю як особистісною властивістю суб'єкта спілкування. В загальній психології толерантність визначається традиційно в психофізіологічному ракурсі як послаблення реагування на який-небудь несприятливий фактор в результаті зниження чуттєвості до його впливу. Соціально-психологічне розуміння толерантності передбачає терпимість до різних думок, неупередженість в оцінці людей і подій. Підвищення ефективності спілкування в результаті формування комунікативної компетентності тісно пов'язано з забезпеченням соціально-психологічної

толерантності особистості [14].

Таким чином, комунікативна компетентність являє собою інтегральне, відносно стабільне, цілісне психологічне утворення, проявляється в індивідуально-психологічних, особистісних особливостях у поведінці та спілкуванні конкретного індивіда. Не дивлячись на відмінність у розумінні складових комунікативної компетентності, всі автори сходяться на думці, що по суті комунікативна компетентність являє собою здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми.

Аналіз поглядів науковців щодо визначення сутності терміну комунікативна компетентність дає підстави стверджувати, що ця наукова категорія також трактується по різному, але дослідники визначають цей термін однаково, або схоже.

Комунікативна компетентність означає здатність здійснювати осмислену й ефективну міжособистісну взаємодію з метою обміну інформацією, спираючись на знання особливостей комунікативного процесу, засобів спілкування (вербальних і невербальних), психологічних і комунікативних типів партнерів, технологій і прийомів впливу на людей.

Основою комунікативної компетентності виступають знання, вміння та здібності, що обумовлюють успішність в комунікативній діяльності. Комунікативна компетентність особистості характеризується багатомірністю і може розглядатися як більш високий рівень комунікативного розвитку, при якому новоутворення мають особистісний характер, а також визначає особливості суб'єктної позиції у професійній діяльності.

Грунтуючись на проведеному аналізі наукових підходів до інтерпретації сутності комунікативної компетентності, ми вважали за необхідне уточнити це поняття, враховуючи проблематику нашого дослідження. Так, під *комунікативною компетентністю здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, вмінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування та вимагає чіткого орієнтування в професійній ситуації і вибору саме тих засобів спілкування, які є для її розв'язання найбільш ефективними.*

Таким чином, комунікативна компетентність забезпечує ефективну ділову взаємодію, із необхідністю укладати систему професійно важливих якостей.

Висновки. Отже, проаналізовані нами публікації вітчизняних і іноземних вчених свідчать про те, що в науковій літературі не існує єдиного визначення поняття комунікативної компетентності. Поняття «комунікативна компетентність» визначається авторами по-різному.

Основа комунікативної компетентності становлять комунікативні компетенції, що базуються на знаннях, вміннях, навичках, способах комунікативної діяльності і проявах емоційно-ціннісного ставлення до неї, які у подальшому планується дослідити.

Комунікативна компетентність виявляється у процесі розв'язування комунікативних задач.

Узагальнюючи вище викладене, можемо стверджувати, що комунікативна компетентність охоплює знання, вміння і навички, які формуються у процесі фахової підготовки.

Список використаних джерел:

1. *Александрова С. А.* Професійно-комунікативна компетентність Текст лекцій Харків – ХНАМГ, 2008.
2. *Бодальов А. А.* особистість і спілкування – М, 1995 *Бодалева А. А.* Психологічне спілкування. – М. : Изд-во Інститут практичної психології, Воронеж: Н.П.О, Модек, 1996. – 256 с.
3. *Василевич А. П.* Проблемы измерения языковой компетенции / А. П. Василевич // Лингвистические основы преподавания языка. – М. : Наука, 1983. – С. 113–137.
4. *Вятютнев М. Н.* Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М.Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – С. 38–45.
5. *Гениева Е. Ю.* Библиотека как центр межкультурной коммуникации / Е. Ю. Гениева. – М. : Рос. полит, энцикл. – 2005. – 208 с.
6. *Добрович А. Б.* Воспитателю о психологии и психогигиене общения. – М. : Просвещение, 1987. – 205 с.
7. *Емельянов Ю. Н.* Активное социально-психологическое обучение / Ю. Н. Емельянов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 168 с.
8. *Єзова С. А.* Комунікативна компетенція // Наукові та технічні бібліотеки. – 2008. – № 4.
9. *Житцева компетентність особистості : наук.-метод. посібник / за ред. Л. В. Сохань,*

І. Г. Сохань, Г. М. Несен. – Київ : Богдана, 2003. – 520 с.

10. Жуков Ю. М., Петровська Л. А., Растянников П. В. Діагностика та розвиток компетентності в спілкуванні. – М., 1991. – 96 с.

11. Загородна О. Ю. Формування комунікативної професійної компетентності студентів економічних спеціальностей засобами інноваційних технологій : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Загородна Ольга Юріївна. – Вінниця, 2010 – 254 с.

12. Звегинцев В. А. О предмете и методах социолингвистики / В. А. Звегинцев. – Изд-во АН СССР. Сер. лит. и яз. – 1976 – № 4. – С. 308–320.

13. Куніцина В. М. Міжособистісне спілкування: Підручник для вузів. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.

14. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.

15. Обозов М. М. Психологія міжособистісних відносин / М. М. Обозов. – К. : Либідь, 1990. – 191 с.

16. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / Олена Іванівна Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18–22.

17. Равен Дж. Компетентність в суспільстві. Виявлення, розвиток виробництва і реалізація. М., Когито-центр, 2002.

18. Шарков Ф. И. Основы теории коммуникации: учебник. – М. : «Социальные отношения»; «Перспектива», 2004. – 246 с.

19. Turner R. H. Role-taking, role standpoint, and reference group behavior / R. H. Turner // American Journal of Sociology. – 1956. – V. 61. – P. 216–328.

20. Wilson S., Sabee C. Explicating Communicative Competence as a Theoretical Term. Handbook of Communication and Social Interaction Skills / S. Wilson, C. Sabee – Mahwah, N.J. : Erlbaum – 154 p.

К. В. Крылова

ВЗГЛЯД ЗАРУБЕЖНЫХ И ОТЕЧЕСТВЕННЫХ АВТОРОВ НА ПОНЯТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Резюме. Раскрыто содержание понятия «коммуникативная компетентность», приведенные в разных научных источниках, и взгляд разных авторов на эту педагогическую категорию, как одну из важных профессионально значимых характеристик будущего специалиста. Так же подано авторское определение коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: взгляд, коммуникативная компетентность, понятие, способности.

K.V. Krylova

COMMUNICATIVE COMPETENCE AS A PEDAGOGICAL CATEGORY

Summary. The article deals with the concept of «communicative competence», which is mentioned in various scientific sources, and various authors look at this. Pedagogical category as one of the most important characteristics of professionally significant future specialist. Also, given the author's definition of communicative competence.

Keywords: ability, communicative competence, concept, look.